



# A 'MAGA MÓDJÁN VALLÁSSÓSSÁG' JELENSÉGE ÉS TEOLÓGIAI REFLEXIÓJA

*Nádor Zsombor*





A 'MAGA MÓDJÁN  
VALLÁSSOSSÁG' JELENSÉGE  
ÉS TEOLÓGIAI REFLEXIÓJA

*Nádor Zsombor*

Napjainkban egyre gyakrabban találkozunk azzal, hogy kortársaink büszkén vallják magukat a 'maguk módján valóságosnak'. Éppúgy megjelenik ez a közbeszéd szintjén, mint a baráti, kötetlen találkozások alkalmával. Nemritkán e kijelentéshez büszke öntudat, polemizáló magatartás is társul.

Jelen tanulmány célja, hogy a jelenséget vallásszociológiai szempontból megvizsgálja, majd kitekintsen a mögötte álló filozófiai, világnézeti beállítódás elméleti alapjaira, végül a keresztény (katolikus) teológia eszköztárával válaszokat fogalmazzon meg a témával kapcsolatban. Újkeletű, változó vagy állandó attitűdként tekinthetünk-e rá? Csak kihívás, vagy egyben evangelizációs lehetőség is a történelmi egyházak, a keresztény kultúra számára?

# FOGALMI, TÖRTÉNETI MEGHATÁROZÁS ÉS A VALLÁSSZOCIOLÓGIA VIZSGÁLATA

Max Weber szerint a vallás „természetfeletti lények létezését feltételező vélekedések és gyakorlatok foglalat”,<sup>1</sup> Tomka Miklós magyar vallásszociológus meghatározásában pedig egy társadalmi-kulturális rendszer, amely magába foglalja a vallási kultúrát (közös emlékezet, tudást, hitet, erkölcsöt, hagyományt), a közös kultúrából kinövő, azonos hitű közösséget és a vallási intézményt is.<sup>2</sup> A vallásosságnak tehát a közösséghez, a struktúrákhoz, a hagyományokhoz kötődés lényegi eleme.

A vallásosságra rákérdező szociológiai kutatásokban egyre gyakrabban és markánsabban jelenik meg a 'maga módján való vallásosság'. Az elmúlt évtizedek magyarországi valláskutatásai azt mutatják, hogy a vallási individualizáció mint folyamat jelentős és meghatározóbb, mint a szekularizáció. László Tamás a jelenséggel azonosulókat 'képlekeny vallásosságúaknak' nevezi, és főbb jellemzőiként az istenközpontúságot és a vallásgyakorlás egyéni útjait azonosítja.<sup>3</sup> Azaz a hagyományos egyházi keretek között megvallott intézményesült vallást választók száma drasztikusan csökkent, ám a hitre való nyitottság nemhogy nem tűnt el, hanem a társadalom jelentős része vallja magát a vallásgyakorlás egyéni útjai felé orientálódónak.

A hazai vallásszociológiai mérések összefoglalását és azon belül a 'maga módján vallásos' kategória elemzését, Földvári Mónika kiváló tanulmányára támaszkodva,<sup>4</sup> röviden úgy összegezzük, hogy bizonyos szempontból sokkoló, de mindenképpen elgondolkodtató számokkal találkozunk. Amíg a történelmi egyházak tanítása szerinti hit kategóriájába rendszerint honfitársaink 15-20%-a sorolja magát, addig a 'maga módján vallásosba' 45-52%. Így mára ez adja a magyar felnőttkorú népesség leggyakrabban megjelenő választát. A sokkoló képet árnyalja, hogy ezt a kiugróan magas számot csak azokban a típusú kérdőívekben láthatjuk, amelyek szigorúan elválasztva kérdeznek rá az egyházak szerinti vallásosság kritériumára, azaz az intézményes és az attól elváló vallásosságra. Azokban a vizsgálatokban,<sup>5</sup> amelyekben ez nem így van, magasabb a felekezeti vallásosságot megjelölők aránya (igaz, ebben az esetben a magukat vallástalannak tartók száma is emelkedik).<sup>6</sup> Bármelyik vizsgálati módszertant nézzük, egyértelművé válik, hogy nem marginális jelenségről van szó, nem kevesek divatjáról, hanem egy széles rétegeket érintő, komolyan veendő és összetett kérdéskörrel.

Szintén vallásszociológiai kérdőívek mintavételei mutatják, hogy a széles közvélemény számára a történelmi egyházakhoz kötődő asszociációk közül előkelő helyen állnak a dogmatizmus, a túlszabályozott közösségi szerepek és korlátok, míg a spiritualitáshoz a bölcsességet, önfejlesztést és a laza közösségi struktúrákat kötik.<sup>7</sup>

'A maga módján vallásos' ember az, aki egyetlen vallási hitrendszer sem tekint teljes egészében sajátjának, így külső igazodási pont nélkül kapcsolódik a hithez. Hisz egy természetfölötti létezésében, de ez a végső létező nagyban hasonlít a hívőhöz magához. Azt tartja fontosnak a hitből, Istenből hangsúlyozni, ami neki ott és akkor fontos. Gyakran ezt is rugalmasan alakítva az aktuális élethelyzethez, lelki állapothoz. Nem Ábrahám, Izsák és Jákob Istenében, nem a megváltó Jézus Krisztusban hisz, hanem valami egészen másban. Saját magának állít össze egy vallászerű fluid hiedelemrendszert és gyakran ad hangot meggyőződésének, hogy legalább annyira vallásos, mint az egyházi tanítást követő hívők.

A 'maga módján vallásos' jelenségén belül szükséges megkülönböztetni két kategóriát. Tradicionális értelemben azokat a keresztény hagyományba beleszületett, ám attól részben eltávolodott embereket soroljuk ide, akik a történelmi egyházak tanításainak csupán egy részével képesek azonosulni. 'A maga módján vallásos' emberek hittől való távolságának mértéke és kiinduló pontja sokféle, sokszor egymástól igen távol álló. Veres András római katolikus püspök úgy fogalmaz, hogy kialakulásában „az első ok a hit befogadásának a nehézsége. Aki valamilyen oknál fogva nem tudja, vagy nem akarja elfogadni az evangéliumot a maga teljességében, az megpróbál válogat-

<sup>1</sup> Vö. BÖGRE, ZS.–KAMARÁS, I., *Vallásszociológia*, Luther Kiadó, Budapest 2013, 18.

<sup>2</sup> Vö. [http://www.epa.oszk.hu/02900/02943/00063/pdf/EPA02943\\_kapocs\\_2014\\_4\\_55-66.pdf](http://www.epa.oszk.hu/02900/02943/00063/pdf/EPA02943_kapocs_2014_4_55-66.pdf) (kutatás ideje: 2021. augusztus 6.)

<sup>3</sup> Vö. *Vallásosság Magyarországon*, (szerk. GYORGYOVICH, M.), Századvég Kiadó, Budapest 2020, 141-142.

<sup>4</sup> Vö. [http://www.epa.oszk.hu/02900/02943/00063/pdf/EPA02943\\_kapocs\\_2014\\_4\\_55-66.pdf](http://www.epa.oszk.hu/02900/02943/00063/pdf/EPA02943_kapocs_2014_4_55-66.pdf) (kutatás ideje: 2021. augusztus 6.)

<sup>5</sup> A 2001-es és 2011-es népszámlálási adatok tükrében, melyek ehhez az utóbbi kategóriához tartoznak, és sok válaszadó számára a keresztséget jelentette a felekezethez való tartozás kérdése, 14-18%-os közösséghez nem tartozó vallásos emberrel találkozunk. Vö. <http://www.e9b29ed5-9926-d9b7-2946-591938e0a52e.parlament.hu> (kutatás ideje: 2021. augusztus 6.)

<sup>6</sup> További kiegészítő megjegyzés, hogy az elmúlt 30 évben némileg így is nőni tudott a történelmi egyházak tanítása szerinti kategóriába tartozó vallásosok száma, a meggyőződéses ateisták számának a csökkenésével magyarázhatóan. A nem vallásosok, agnosztikusok és a nem válaszolók száma pedig nagyjából stagnált ebben az időszakban.

<sup>7</sup> Vö. WILLIAMS, R., *A hit szerepe a mai világban*, Bencés Kiadó, Pannonhalma 2014, 386.

ni magának néhány olyan részletet, amellyel azonosulni tud, a többit pedig elveti. Így van ez a kereszténység kezdete óta. Legtöbbször nem alapos teológiai megfontolásból, sokkal inkább a keresztény életvitel hiányosságaiából ered ez.<sup>8</sup> További ok lehet a korábbi rossz egyházi tapasztalat, a magukat hívónek vallók és tetteik között feszülő ellentét, a rosszul értelmezett szabadsághoz való ragaszkodás, és az egyéni, egzisztenciális megszólítotttság élményének hiánya.

Az elmúlt évtizedekben viszont egyre több szinkretista elem kerül be a választható hitek, hiedelmek közé, így napjainkban ritka az olyan 'maga módján vallásos' ember, akinél ne találunk távolkeleti vagy babonás elemeket. „Korunk horizontján feltűnt az egyéni színezetű 'brikolázs' vallásosság, amelyben mindenki összeválogat bármely vallásból neki tetsző – mind elméleti, mind pedig gyakorlati – elemeket és így kreál magának egy sajátos 'panteont',”<sup>9</sup> amelyben garantálnak érzi, hogy önmagát komolyan veheti, és úgy keresheti az Istenhez vagy az istenihez vezető utat –természetesen saját tapasztalatai által vezérelve–, hogy közben senki nem akarja karanténba zárni, egy közösség normatív viselkedési keretébe kényszeríteni.

A 'maga módján vallásos' ember hamis szabadságának köszönhetően könnyű helyzetben van, hiszen a nem rendszerezett hitből nem következnek mindenkor érvényes, kötelező erejű magatartási formák.

A Szentírás és a keresztény hagyomány azonban nem ismeri és nem is ismerheti el ezt a beállítódást.<sup>10</sup> A kereszténység elfogadva a pluralitást, de elutasítva a relativizmust<sup>11</sup> és a pluralizmus ideológiáját, felajánlja segítségét, hogy mint a társadalmi kérdések egyik résztvevője megossza nézőpontját. Azt a nézőpontot, mely Teremtő Urába és a krisztusi megváltásba helyezett hitéből fakad. Ezzel az ideológiával szemben a történelmi egyházak felmutatják a relativizmus veszélyeit, kultúránk hatalmas tévedését, amely nem ismeri el az igazat, hanem a szubjektum 'számomra igaz' puha meghatározása mögé bújik.

---

<sup>8</sup> Vö. VERES, A., *Vallásosok – a maguk módján...?* in *Új Ember*, 2009. okt. 25., (ujember.hu, kutatás ideje: 2021. augusztus 6.) Veres András úgy látja, hogy leggyakoribb példája ennek a keresztény házasságeszményhez, annak szentségi voltához kapcsolódik.

<sup>9</sup> Vö. DIÓSI, D., *Egyház és posztmodern. Korunk vallásossága és esztétizáló hajlama*, SZIT–Verbum, Budapest–Kolozsvár 2012, 52.

<sup>10</sup> Vö. Jel 3,16.

<sup>11</sup> Ahhoz, hogy a keresztény egyházak, közösségek és egyének a siker reményében szállhassanak vitába a relativizmus képviselőivel, elengedhetetlen, hogy kivívják maguknak azt a jogot, hogy a kultúra területén egyenrangú partnerként tekintsenek rájuk. Vö. XVI. BENEDEK pápa, *Caritas in veritate*, SZIT, Budapest 2009, 26.

# A POSZTMODERN HATÁSA A VALLÁSI GONDOLKODÁSRA

Amennyiben a 'maga módján vallásos' kategóriáját ki szeretnénk emelni a szociológia tagadhatatlanul sokat mondó számai közül, és a kiváltó okok megértésére törekedve kontextusba szeretnénk helyezni, akkor a jelenség vizsgálata elválaszthatatlan a posztmodern filozófiából kinövő posztmodern életérzéstől és annak a vallási életre gyakorolt hatásától.

Elsőként egy rövid, felvillantásszerű felsorolásban szükségesnek tűnik felvázolni azokat az eszmetörténeti lépéseket, melyek megágyaztak a hittételek és vallások közötti szemeztetés napjainkban tapasztalható gyakorlatának.

Igaz, hogy idealizált keresztény társadalom, 'szentek földi közössége' sosem létezett, ám a középkori Európa, a *cultura christiana*<sup>12</sup> holisztikus egységet alkotott, az emberi egzisztencia egészét lefedő valósággá válva. A népvándorlás okozta kezdeti káosz és az ariánus vita lezárulta után, az arab hódítások árnyékában kötöttett a kereszténység és a germán kultúra szimbiózisa, melyet a letűnő római civilizáció elemei fogtak össze. Ebben a középkori világban a kereszténység vonzereje a szabadság meghirdetésében állt. A keresztén középkor embere képes volt érzékelni a szentnek a világban való jelenlétét, közvetlen kapcsolatot látva Isten és a teremtett rend között. A társadalom rétegei egymásba fonódó valóságokként léteztek, melyek közös eredete Isten volt. A vallás és az élet közvetlen kapcsolatban álltak egymással, a kozmosz Isten dicsőségét hirdette, a világban jelenlévő szenttel pedig az ember a mindennapi életében találkozhatott.<sup>13</sup>

A humanizmus és a protestantizmus nem csupán a középkori világkép egységét szüntette meg, hanem teret nyitott a társadalom és az egyház, a kultúra és a hit egymástól független, sőt néha egymással szembeni tételezésének.<sup>14</sup> Ez a folyamat a felvilágosodásban és a francia forradalomban teljesedett ki, és vezetett el a modernizmusig. Az intézményesült vallásosság lebontásában a legjelentősebb mozzanatot a felvilágosodás eszméje jelentette, amely egyedül az értelemre kívánta alapozni az újonnan születő társadalmi rendszerét.<sup>15</sup> Az új eszmék, kiegészülve a technikai forradalom vívmányaival azt eredményezték, hogy megerősödött a haladásba és a technikába vetett hit. Az ember egyre jobban megismerte az őt körülvevő világot, és az addig a transzcendens segítségével megközelített problémák immár az emberi tudás által orvosolhatóknak tündtek. A természet kezdett önmaga számára elégséges lenni, önmagát megmagyarázni.<sup>16</sup>

A modernitás az ateizmus térnyerésével és szélsőségesen értelmzett tudományeszményével megfosztotta önmagát a transzcendenciára való nyitottságtól,<sup>17</sup> hosszú ideig tömegekkel elhithető, hogy az embernek választania kell a haladás és a teista valóságértelmezés között.<sup>18</sup> Ahogy a francia püspökök fogalmaztak, korunkat elemző írásukban: „a modern kultúra szétszakadt kultúra (...) nem ad többé egyértelmű meggyökerezést és az élet értelmét meghatározó célokat.”<sup>19</sup> Az ember pedig miután mind a mítoszt, mind a tudományt elveszíti mint fő tájékozódási pontokat, arra kényszerül, hogy minden helyzetben megkeresse a megfelelő tudástípust, a megfelelő nyelvet és alkalmazza azt anélkül, hogy bármiféle egyetemes nyelvre visszavezethetné. Fogódzópont nélkülűvé válik a maga által létrehozott egzisztenciális káoszban.

Megszűnt a vallásgyakorlás kötelező volta. Immár sem belső, sem külső társadalmi nyomás nincs arra nézve, hogy templomba kell járni, az egyház útmutatását kell követni. Életszükséglet, elvárás és szokás helyett a vallásgyakorlás egyéni választás kérdése lett. A közbeszédben marginálissá vált a lét végső okaira való reflektálás. Életünket kitöltik az anyagi, földi valósághoz kapcsolódó – tagadhatatlanul fontos – kérdések, témák, s a szent hiányának ellensúlyozására valláspótlékokba menekülünk.

<sup>12</sup> XVI. Benedek pápa a *cultura christiana*-t úgy tekinti, mint „a keresztény kultúra teljes örökségét, amely a hitből született, abból a szívből, amely találkozott Krisztussal, Isten Fiával. A szív Igazsággal való e kapcsolatából születik meg a kultúra, ebből született meg az egész nagy keresztény kultúra. S ha a hit eleven marad, ez a kulturális örökség sem válik holt dologgá, hanem élő és jelenvaló marad.” Vö. [www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/audiences/2008/documents/hf\\_ben-xvi\\_aud\\_20080521.html](http://www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/audiences/2008/documents/hf_ben-xvi_aud_20080521.html) (kutatás ideje: 2021. augusztus 8.)

<sup>13</sup> Vö. TÖRÖK, CS., *A kultúrák lelke*, Új Ember Kiadó, Budapest 2013, 30.

<sup>14</sup> Ez, a reneszánszsal kezdődő folyamat „a szubjektivizmus és individualizmus diadala a középkor univerzalizmusa és objektív értékrendszere felett. A kritika győz benne a tekintély és a *pietas* fölött, az esztéticizmus az etika fölött, az intellektualizmus a hit bölcsessége fölött, az egyén korlátlan önkénye a közösség fölött.” Vö. RÜSSEL, H. W., *Keresztény humanizmus*, Ecclesia–Kairosz, Budapest 1997, 114.

<sup>15</sup> Vö. <http://lexikon.katolikus.hu/F/felvil%C3%A1gosod%C3%A1s.html> (kutatás ideje: 2021. augusztus 17.)

<sup>16</sup> Vö. GAÁL, B., *Keresztény értékek az európai kultúrában*, Debrecen-Nagytemplomi Református Egyházközség, Debrecen 2020, 75.

<sup>17</sup> Vö. LAFONT, Gh., *Milyenek képzeljük el a katolikus egyházat?*, Bencés Kiadó, Pannonhalma 2007, 17.

<sup>18</sup> Vö. GÖRFÖL, T., *A kritika hangja és a valóság szerete. A kereszténység korunk európai kultúrájában*, Gondolat Kiadó, Budapest 2018, 9.

<sup>19</sup> Vö. FRANCIA PÜSPÖKI KAR, *A hit hirdetése a mai társadalomban*, Vigilia Kiadó, Budapest 1998, 48.

Kevés fogalom jellemzi jobban a posztmodern és a vallás ambivalens viszonyát, mint a 'maga módján vallásos', amit tekinthetünk hovatatartozás nélküli hitnek is.

A posztmodern spiritualitás jellemzője, hogy az egyén maga veszi kezébe vallási életének irányítását. Napjainkban a vallás objektív, intézményi oldaláról, a szubjektív oldalára tevődik át a hangsúly, és az individualizációs folyamat következtében felértékelődik a másoktól eltérő viselkedés, gondolkodás.<sup>20</sup> Az intézményes egyházak nehézkesnek és tehernek megélt tekintélyével szemben a szentség változatos formáit kutatja, s vallásos érzülete sokszor keveredik az alternatív orvoslás, a gyógyítás és az ökológia iránti vonzalmával. Az élménytársadalom 'hívója' a spirituális élményt kereső ember, aki hitrendszerének a kialakítása során a boldogságérzetet igényli, itt és most.<sup>21</sup> A vallástól nem a túlvilági boldogságra való felkészítést várja, hanem egy olyan lelki megnyugvást, amely a jelenben ad erőt neki, s amely által önmagát elfogadhatónak tapasztalhatja meg. S bár megmarad a közösség iránti homályos vágy, ezt a vallásosságot a kötelezettségvállalás nélküli, laza kötődés jellemzi,<sup>22</sup> amely élményközösségként átmeneti és bármikor felülvizsgálható.<sup>23</sup>

A fenti igényeknek piaci kínálatot biztosító szinkretista *New Age* heterogén, lazán kapcsolódó nézetek gyűjteménye. Tekinthető tipikus posztmodern hitnek, kitágítva és elmosva a vallás határait.<sup>24</sup> Mozgalmában összefolynak a vallások, a mágia, a pszichoterápia és a művészet közötti határok. Visszatükröződik benne a Szent általi megérintettség, ugyanakkor azt megpróbálja kommercializálni és lehúzni az emberi valóság szintjére. Két fő témája az önmegismerés és a valamihez való kapcsolódás. A személyiség megismerése végeredményben a 'bennem élő isten' és az egyéni képességek kibontakozása; a senki által felelősségre nem vonható ember pogány önimadata. A kapcsolódás keresése pedig többnyire a világ, a test, az elme és a kozmosz vonatkozásában kerül szóba. Spiritualizmusa egy idegen erőre való hagyatkozást jelent, mely különböző meditációs gyakorlatok útján az én felfedezésének ígéretével kecsegtet és egy esztétizált életet ajánl.

Így a posztmodernben,<sup>25</sup> a vég nélküli önreflexió világában, civilizációnk elérkezett a pótlékok szinkretista virágzásához, illetve ezzel párhuzamosan, ahhoz az egyre erősebben jelentkező igényhez, hogy a légüres térben fogódzókat, zsinórmértéket találjanak kortársaink. A posztmodern szinkretizmus – amely igent mond a spiritualitásra, de nemet Istenre –, a boldogságot és a pszichologizált, esztétizált lelket keresi, elutasítva mindenfajta felelősséget és kötöttséget.<sup>26</sup> Napjaink embere önmaga által összerakott, választott igazságába nehezen férnek bele a monopolisztikus igénnyel bíró rendszerek. Bár a vallást támogató társadalmi légkör lengi körül, az embertől mégis elvárják, hogy ezen a területen is maga vegye kézbe az irányítást. Ennek visszautasítása az egyéniség és az akaraterő hiányának tűnik.

Társadalmunk berendezkedése, elszakadva az isteni rendtől, a szabadság kezdeti ígérete után ma nyomasztóan hat az emberre, hiszen az értelemadás feladata individuális küldetésként az egyén vállára helyeződik, elviselhetetlen súllyá válva.<sup>27</sup> Sem a tudományos haladás, sem az élet mind több területének ellenőrzés alá hajtása nem ad választ arra a kérdésre, hogy mi tesz bennünket emberré.

Annak ellenére, hogy a posztmodern mint szellemi irányzat, mindenekelőtt kognitív állapot, mégis mélyen befolyásolja napjaink emberének gondolkodását és világnézetét. A megfigyelő értékelésétől függő, különböző narratívák tételezésének létjogosultsága kilépett az eszmetörténet keretéből, s társadalmi valósággá vált. Ennek a világlátásnak az eredménye az individualitás és a szubjektivizmus túlzott hangsúlyozása és szembeállítás az objektivitással és a tekintéllyel.

<sup>20</sup> Vö. *Vallásosság Magyarországon*, 379.

<sup>21</sup> Ezért is érezheti vonzónak sok kereső ember a *New Age* mozgalomhoz tartozó irányzatokat, mert azok jellemzője, hogy a szervezeti hangsúly helyett a személyességre fókuszálnak. Vö. DAVIE, G., *A vallás szociológiája*, Bencés Kiadó, Pannonhalma 2010, 227.

<sup>22</sup> Ezt támasztja alá a vallásszociológiai kutatás is. Vö. CAMERON, H, *Social capital in Britain: are Hall's membership figures a reliable guide?*, ARNOVA, Miami 2001.

<sup>23</sup> Vö. DIÓSI, D., *Participatio actiosa és a posztmodern in A II. Vatikáni Zsinat: Isten ajándéka az egyház és a világ számára*, (szerk. Puskás, A.–Perendy, L.), SZIT, Budapest 2013, 191-193.

<sup>24</sup> „Ha pedig már minden lehet vallás, akkor semmi sem az, mert ez a fogalom már nem jelent semmit: ilyenkor a 'nyelv' vagy a 'diskurzus' fogalmával lesz egyenértékű.” Vö. KOŁAKOWSKA, A., *Lehetséges-e a posztmodern vallás?* in *Kultúrának háborúi és más harcok*, Örökség Kultúrpolitikai Intézet, Budapest 2016, 209.

<sup>25</sup> A filozófiai posztmodern a XIX. századi modernitással szemben határozza meg önmagát és a nagy rendszerekkel áll szemben. A posztmodern mint tagadó állapot önmeghatározásából hiányzik a program, az iránymutatás. „Lételeme a tagadás, a támadás, a lázadás.” Vö. DIÓSI, D., *Egyház és posztmodern*, 15.

<sup>26</sup> Vö. DIÓSI, D., *Egyház és posztmodern*, 70.

<sup>27</sup> Vö. DIÓSI, D., *Egyház és posztmodern*, 29.

## A 'MAGA MÓDJÁN VALLÁSOSSÁG' JELENSÉGE ÉS TEOLÓGIAI REFLEXIÓJA

A posztmodern, válaszul a modernizmus kognitív és társadalmi–politikai túlkapásaira, az emberi tudás határait hangsúlyozza. A felvilágosodásban áhított mindentudó értelem zárójelbe kerül, s a legtöbb, amit az emberi megismerés remélhet, a részleges. A tolerancia és a más iránt oly érzékeny posztmodern elutasítja az objektív igazság lehetőségét, tagadja a teljességet és az egységet, s végső soron a világ megismerhetőségét. Mindenekelőtt tagadja a metanarratívát, a dolgok totális látását lehetővé tevő nézőpont létjogosultságát.<sup>28</sup> Így válik a posztmodern világnézetének legfontosabb sarokkövévé az a gondolat, hogy senkinek sincs joga megkérdőjelezni mások gondolatainak, hiedelmeinek a valódiságát, hiszen a metanarratívák elveszítették hitelességüket. Így az 'Isten halálának' rémét a 'sok isten' születésének abszurditása szorította ki, egy olyan kultúrában, amelyben virágzik a vallásos érdeklődés, ám ez az érdeklődés főként nem a Biblia Istenére irányul, hanem az ember önmegerősítését szolgáló szinkretista kultuszra. Az istenkép arctalanná vált és egy megfoghatatlan szellemet, energiát vagy életerőt takar.

Tagadhatatlan szerepet játszik a posztmodern vallásosság színpadán a spiritualitás iránti fogékonyság erősödése is. Ám eltekintve azoktól a lelkeségi mozgalmaktól, melyek a történelmi egyházakhoz kötődnek, ezen nyitottság nagy része a 'maga módján vallásos' magatartáshoz, annak is a szinkretista, 'brikollázs' változatához kötődik.<sup>29</sup> Ebben a spiritualításban az ember önmaga felfedezése felé tartó út hangsúlyozása, a mágikus, a gyógyulás, a biztonság és a közösségi élmény keresése, valamint a világ megváltoztatásának a víziója a leggyakrabban visszatérő vonások.<sup>30</sup>

---

<sup>28</sup> „Nincs igazság; csak igazságok vannak. Nincs végső ok, csak okok vannak. Nincs kiváltságos civilizáció (vagy kultúra, hit, norma és stílus); csak kultúrák, hitek, normák és stílusok sokfélesége van. Nincs egyetemes igazság; csak érdekek és érdekcsoportok versenye van.” Vö. MCGRATH, A., *Az ateizmus alkonya*, SZIT, Budapest 2008, 207.

<sup>29</sup> „Ami létrejött, az nem szekuláris társadalom, hanem pogány társadalom– nem nyilvános bálványok nélküli társadalom, hanem a valóságos Isten helyett álisteneket imádó társadalom.” Vö. NEWBIGIN, L., *Evangelium a pluralista társadalomban*, Harmat Kiadó, Budapest 2006, 257.

<sup>30</sup> Vö. GÖRFÖL, T., *A vallás alakváltozásai korunkban* in *Vigila*, Budapest, (2019/5.), 330.



# A TEOLÓGIA KÉRDÉSFELTEVÉSEI, VÁLASZKÍSÉRLETEI

A posztmodernben csupán kétes szövetségest találhat magának a teista világnézet: nagyban segített ugyan túllépni a modernizmus okozta mintegy két évszázados 'hittel megélt' ateizmuson, ám számtalan új kihívással is szolgál a vallás számára. A posztmodern vallás iránti rokonszenve, toleranciája addig tart, ameddig annak egy 'felvizezett', utilitárius megközelítéséről van szó, amely a társadalmi integráció szolgálatába állítható erkölcsi erőként működik.<sup>31</sup>

A posztmodern által elhozott változás tehát jelentős, ám nem foglalja egyúttal magában a teista világnézet győzelmét is. Isten elutasítását ugyanis egyre inkább a közöny váltja fel, az a szemlélet, amely úgy él, mintha Isten nem lenne. A gyakorlati ateizmus beállítottága, hogy Isten nélkül szervezi az emberi valóságot. „Istennek nincs szerepe sem a személyes erkölcsi életben, sem a társadalmi értékek megvalósításában, sem a tudományos ismeretszerzés területén.”<sup>32</sup>

Korunkban a vallás nem egy statikus, stabil rendszerrel áll vitában, hanem egy olyan állandó változásban lévő társadalomban hivatott a tanúságtételre, melyben „az alapvető értékek irányadó ereje, az előre meghatározott életpéldák és magatartásformák elavult, idejétmúlt valóságnak tűnnek.”<sup>33</sup> A pluralitás és a választás sokszínű káosza a kívánatos, egy olyan világ, ahol a közösségen, sőt az egyéneken belül békésen megélnék az egymásnak ellentmondó irányzatok, eszmék, vallási elemek. Természetesen azon az áron, hogy valamennyi lemond a komolyan vehetőség és a kötelezőség kritériumairól.

A fentiekben röviden vázolt vallási jelenségek, illetve a háttérükben álló ismeretelméleti, szociológiai tendenciák hozta változásokra „a kereszténységnek mind intézményi és közösségi, mind gondolati szempontból érdekében áll reagálni (...), ellenkező esetben ugyanis éppúgy csorbát szenvedhet nyilvános önkifejezésének lehetősége, mint az előző századforduló alkalmával, amikor modernitáskritikai gesztussal egyoldalúan defenzív alapállást vett fel a korszellemmel szemben.”<sup>34</sup>

Korunk történelmi egyházainak képesnek kell lenniük lefordítani vallásunk fogalomrendszerét a hétköznapok nyelvére, lehetővé téve ezáltal, hogy azok is megérthessék azt, akiknek nincs élő kapcsolatuk az egyházi környezettel. A hit hagyományos egyházi formáját pedig, mint hiteles alternatívát kell felmutatniuk a számtalan életstílus között. A kölcsönös megértés nemcsak a kereszténység, hanem a világi kultúra érdeke is. A teista elfogultsággal nehezen vádolható Jürgen Habermas fogalmazott úgy, hogy a vallás és a szekuláris nyilvánosság egymástól tanulva alakítson ki új viszonyt, és „a vallási tartalmak 'átmentő' erővel fordítódjanak le mindenki számára általánosan érthető kognitív tartalmakká, szekuláris nyelvi mintákra.”<sup>35</sup>

A magukat növekvő számban vallás nélküliként, ám spirituálisiként meghatározó emberek megértéséhez figyelembe kell venni korunk ódzkodását a közösség által megkövetelt fegyvellemmel és megkötésekkel szemben, illetve az önátadás olyan megélését, amely ebben az aktusban a szabadság és integritás keretek közé szorítását látja. A dogmák önkényesnek tűnnek, és látszólag a szubjektum kreativitásának és kiteljesedésének kerékkötőiként tornyosulnak.

A kereszténységnek úgy kell képesnek lennie megszólítania kérdező embertársait, hogy választ adjon nemcsak spirituális reményeire, hanem annak két fő fenntartására is, az intézményesült vallással szemben. Ezek pedig az egyedüli igazság tanítása és a személyes szabadságról való lemondás igénye.

A nagy intézményekkel kapcsolatban érzett posztmodern kiábrándulásnak az a hozadéka, hogy a hierarchikus struktúrák gyanakvást keltenek, a tekintély és az engedelmesség pedig háttérbe szorul a spontaneitással, a diverzitás ünneplésével és a véleménynyilvánítás szabadságával szemben. Ezen a ponton kell tudnia a vallásnak hiteles módon bemutatni, hogy mi a felelősségvállalás értelme, és hogy mi magunk azért vagyunk erre képesek, mert valaki mástól, magasabbtól kaptuk ezt a felelősséget.

<sup>31</sup> Vö. KOLAKOWSKA, A., *Lehetséges-e a posztmodern vallás?*, 208.

<sup>32</sup> Vö. BOLBERITZ, P., *Ateizmus és keresztény hit*, Jel Kiadó, Budapest 2007, 72.

<sup>33</sup> Vö. DIÓSI, D., *Egyház és posztmodern*, 22.

<sup>34</sup> Vö. GÖRFÖL, T., *A kritika hangja és a valóság szeretete*. 37.

<sup>35</sup> Vö. GÖRFÖL, T., *A kritika hangja és a valóság szeretete*. 47.

## A 'MAGA MÓDJÁN VALLÁSOSAG' JELENSÉGE ÉS TEOLÓGIAI REFLEXÍÓJA

Fel kell mutatnunk az erre érzékeny *homo postmodernus*-nak az elmélkedés, az ima, a szakrális tér, a zene és a liturgia Isten-közelség tapasztalatával gazdagított ajándékát. Napjaink embere jobban nyitott az egyház szíve, mint az esze felé. Egy olyan egyház szíve iránt, mely megőrzi önzonosságát, hitét, de szerényen és szeretettel nyújtja a kezét, mert maga is megtapasztalta mindannyiunk életének törékenységét.<sup>36</sup>

Dialógusba kell bocsátkoznunk embertársainkkal, és tisztelnünk kell az emberi egzisztencia mélységét, mert Isten megszólít valamennyiünket. Az egyháznak azt kell „tudatosítania, hogy kincsesládában az emberek vágyaira reális gyöngyszemeket tartogat. (...) A válaszadás 'kalandját' vállalnunk kell, s ismét 'emberek halászaivá' kell válnunk, igazi bibliai értelemben.”<sup>37</sup>

Napjaink társadalmá az egyházra úgy kíváncsi, mint a másokon segítő hit megnyilvánulásának helyére. Az egyházat szolgáltatásként fogják föl, azt várják tőle, hogy legyen jelen és legyen elérhető az élet fordulópontjainál a kereszteselőnél, az esküvőn, betegápolásban és temetésnél. Mindezt pedig a hit és a vallásosság további megkövetései, igényei nélkül biztosítsa.<sup>38</sup> A segítő, diakóniát végző egyházban van az embereknek bizodalomuk, a tanító egyház iránti lojalitás azonban megfogyatkozott.<sup>39</sup> Az intézmény tehát nem, ám reprezentánsai számíthatnak az odaadásra. További segítségként hat a teista világnézet számára, hogy egyre többen próbálnak meg biztos sarokköveket találni.

Veres András arra emlékeztet: a teológiának nem szabad szem elől tévesztenie, hogy a maguk módján vallásos embertársaink identitása gyakran abból fakad, hogy hiányosak a kereszténységre vonatkozó ismereteik. Pluralista társadalmunkban annyi hitrendszer, tanítás, itt-ott elcsíphető spirituális morza jelenik meg, hogy sokan nem tudnak ezek között eligazodni. A gyakorlati evangelizáció szintjén közösségeinknek meghívó, megszólító, tanító és szerető közösségekké kell válniuk.<sup>40</sup>

A történelmi egyházak számára lehetőségként szolgál a maga módján vallásosság posztmodern-szinkretista változata mögött megbúvó spirituális éhség. Ezt az éhséget a szekularizmus lelkeket kiszárító, bénító racionalizmusa és a külső kilátópon elvetése okozta. Amikor pedig ez kezd szinte elviselhetetlenné válni, akkor felébred az emberben a transzcendens utáni vágyódás. Mivel azonban, a szekularizmus virágzása alatt bekövetkezett nemzedékváltások miatt, nincs már meg az a társadalmi tudás, amely széles körben lehetővé tenné a spiritualitás iránti vágyakozás keresztény kielégítését, a jelenség sürgető kihívásként is áll a történelmi egyházak előtt.

Egyházainknak fel kell mutatniuk a spiritualitás jeleit, hogy kompetens módon tudják segíteni az Istent kereső embereket – akik XVI. Benedek pápa szavaival már a pogányok udvarában vannak, egy lépésre az igazi templomtól.<sup>41</sup>

A korunkban tapasztalható sokszor kusza szinkretizmusként ható spirituális érdeklődésben az egyháznak mernie kell felismerni a keresés és a nyitottság őszinteségét és építenie rá evangelizációja során. Számolnia kell viszont azzal a jelenséggel is, hogy korunk vallás iránti érdeklődése nemcsak történelmi keresztény gyökereit veszítette el, hanem sokszor csupán az átmeneti, lelki felüdülés kereséséről, a gyors feltöltődés iránti vágyról szól. Ennek antropológiai magyarázata, hogy szemben a *cultura christiana* emberével, aki életét küzdelmes útként látta, morális tettként, addig a *homo postmodernus* 'szép élet projektjének' a döntő kérdése, hogy 'én mit akarok?', 'mitől érzem jól magam?'<sup>42</sup>

A keresztény evangelizációnak új feladatokkal szolgál ez a megváltozott helyzet, hiszen a posztmodern darabjaira hullott kulturális világában az is kihívássá vált, hogy felismerjük, ami értékes és valódi tartalommal bír.

<sup>36</sup> Vö. DIÓSI, D., *Egyház és posztmodern*, 81-82.

<sup>37</sup> Vö. DIÓSI, D., *Egyház és posztmodern*, 106.

<sup>38</sup> Vö. ANDORKA, R., *Bevezetés a szociológiába*, Osiris Kiadó, Budapest 2006, 658.

<sup>39</sup> Vö. HUBER, W., *Az egyház a 21. századért. Teológiai program in Az egyház a 21. században* (szerk. Kock, M.), Kálvin Kiadó, Budapest 2004, 165.

<sup>40</sup> Vö. VERES, A., *Vallásosak – a maguk módján...?*

<sup>41</sup> Vö. GRÜN, A.– HALÍK, T.– NONHOFF, W., *Távol az Isten. Hit és hitetlenség párbeszéde*, Bencés Kiadó, Pannonhalma 2018, 98.

<sup>42</sup> Vö. DIÓSI, D., *Egyház és posztmodern*, 118-119.

A szekularizáció paradigmája egyre inkább meginogni látszik. Ezt támasztják alá a vallásszociológia mintavételei is. Azt láthatjuk, hogy a szekularizációs paradigma várakozásaival ellentétben<sup>43</sup> a vallás központi szerepet játszik napjaink társadalmában.<sup>44</sup> Így nem lehet „hozzárendelni sem a múlthoz, sem a peremhelyzetekhez.”<sup>45</sup> A világvallások a modern és a posztmodern irányzatok ellenére sem váltak marginálissá, sőt számos földrajzi vagy társadalmi területen jelentőségük tovább nőtt.

A történelmi egyházak hazánkban is milliók életében változatlanul az identitás legfőbb támpontjait adják, és még nagyobb tömegek számára számítanak fontos kulturális értékek hordozóinak.

Összefoglalva, a 'maga módján vallásos' megjelölés a vallásszociológia szempontjából jelentős számarányú kategória. Filozófiai szinten gondolkodva olyan ember, aki a posztmodern minden jellemzőjét bírva egyszerre öntudatos, individualista és kétségbeesett; önnön szabadságát istenítő, de attól megrettenő; tájékozott, de mégis felületes ismeretű. Teológiai szempontból nem keresztény, de Istent nem elutasító, a transzcendenst kereső, a spiritualításra nyitott teremtmény, akit egy dialógusra hívó, személyes igényeit meghallgató egyház eredményesen szólíthat meg.

A közbeszéd szintjén az embert tisztelve, de a jelenség veszélyeire rámutatva kell a kereszténységnek arra figyelmeztetnie, hogy valaki vagy keresztény vagy a 'maga módján vallásos.' Ahogy jelen tanulmány összefoglalta, ha valaki keresztény, akkor egy teljes hitrendszert, egyházi intézményt fogad el, annak hagyományával, dogmatikus tételeivel és morális parancsaival együtt. Aki a keresztény tanításból csak bizonyos elemeket vall magáénak, az nem keresztény, hanem 'a maga módján vallásos'.

---

<sup>43</sup> „A vallásszociológia a hetvenes években a templom nélküli városról bocsátkozott jóslatokba.” Vö. ZULEHNER, P. M., *Igen a vallásra–nem az egyházra? Az egyház a holnap multikulturális társadalmában in Az egyház a 21. században* (szerk. Kock, M.), Kálvin Kiadó, Budapest 2004, 9.

<sup>44</sup> Vö. WILLIAMS, R., *A hit szerepe a mai világban*, 6.

<sup>45</sup> Vö. DAVIE, G., *A vallás szociológiája*, 16.

*Szerző:*  
*Nádor Zsombor*

*Szerkesztő:*  
*Horváth Máté*

*Grafikai tervezés:*  
*Balás Benedek DLA*

*Felelős kiadó:*  
*Dr. Grundtner Marcell Károly*



*Szent István Intézet 2021*  
**szentistvanintezet.hu**

---

*A tanulmány a Batthyány Lajos Alapítvány támogatásával jelent meg.*

